

II. BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS SPECIALIOSIOS DALIES KLAUSIMAI

NETEISĖTŲ VEIKSMŲ, SUSIJUSIŲ SU NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS, BAUDŽIAMASIS TEISINIS VERTINIMAS PAGAL 2000 M. BAUDŽIAMĄJĮ KODEKSĄ

Prof. dr. Justinas Sigitas Pečkaitis

Lietuvos teisės universitetas
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 78
Elektroninis paštas studiju.prorektorius@ltu.lt

*Pateikta 2003 m. rugsėjo 3 d.
Parengta spausdinti 2003 m. lapkričio 14 d.*

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros lektorius
dr. Aurelijus Gutauskas ir šio Universiteto Socialinio darbo fakulteto Psichologijos katedros profesorius
habil. dr. Viktoras Justickis*

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariama dabartinė narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo padėtis Lietuvoje ir poveikio jai baudžiamosios teisės priemonėmis didinimo galimybės. Siekiant padidinti baudžiamojo įstatymo veiksmingumą šioje srityje daugiausia dėmesio skiriama trimis pagrindinėms kryptims: 1) įstatymo nuoseklumui ir aiškumui; 2) kriminalizacijos ir dekriminalizacijos problemai; 3) bausmės už šiuos nusikaltimus nustatymui ir jos įgyvendinimo politikai.

Siūloma sistema priemonių, leidžiančių padidinti įstatymo veiksmingumą kiekviena minėta kryptimi.

Vakaruose jau senokai narkotikai laikomi „paėmusia žmoniją įkaitu“ blogybe. Deja, ir Lietuvoje viena iš aktualiausių nūdienos problemų yra sparčiai plintanti narkomanija. Be jokių išlygų galima teigti, jog ji tapo grėsmingu socialiniu reiškiniu. Ir Lietuvoje sparčiai plinta narkotinės ir psichotropinės medžiagos, didėja šių medžiagų paklausa. Atitinkamai pastaraisiais metais padidėjo ir pasiūla: greta „nekaltų aguonų“ nelegalioje apyvartoje paplito heroinas, sintetiniai narkotikai, marihuana. Kaunas, kuriame aptikta net 10 amfetamino laboratorijų, gali tapti vienu iš narkotikų gamybos centrų Europoje. Gausėja sergančiųjų narkomanija skaičius – 2001 m. sveikatos priežiūros įstaigose dėl priklausomybės nuo narkotikų buvo užregistruota 4087 asmenys (tarp jų 96 vaikai ir paaugliai) [1, p. 11]. Plinta su narkotikais susijusios infekcinės ligos, nerimą kelia ir ŽIV (AIDS) epidemiologinis plitimas. Lietuvos AIDS centro duomenimis, 2003 m. sausio 1 d. buvo diagnozuota 735 ŽIV infekuoti asmenys, o vyraujantis ŽIV užsikrėtimo būdas – intraveninių narkotikų vartojimas (81 proc.). Tokiu būdu ŽIV plinta laisvės atėmimo vietose – ypač didelis ŽIV protrūkis užfiksuotas Alytaus griežtojo režimo pataisos darbų kolonijoje (2002 m. gegužės–rugsėjo mėnesiais buvo diagnozuoti 284 ŽIV atvejai – 15 proc. visų kolonijos gyventojų).

Gerokai išaugo su narkotikais susijusių nusikaltimų skaičius. 2002 m. Lietuvoje dėl neteisėtos narkotikų apyvartos užregistruoti 937 nusikaltimai. Šis skaičius sudaro 1,3 proc.

užregistruotų nusikaltimų. O štai tokia nusikaltimų, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, dinamika:

Metai	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Nusikaltimai	121	239	302	334	395	511	630	629	701	926	1039	937

Tiesa, būtina pasakyti, kad nors apie 50 proc. visų baudžiamųjų bylų iškelta už narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimą, apie pusę sulaikytų šių medžiagų platintojų yra smulkūs gatvės prekeiviai [3, p. 3–4]. Keičiasi ir pati narkotikų platinimo taktika, dažnai pas platintojus aptinkamas toks narkotikų kiekis, dėl kurio negalima traukti baudžiamojon atsakomybėn.

Remiantis kriminalinės policijos duomenimis bei tikrosios padėties analize, galima išskirti tokias Lietuvoje ryškėjančias tendencijas:

- 1) daugėja asmenų, vartojančių narkotines ar psichotropines medžiagas, ypač tarp jaunimo,
- 2) didėja nusikaltimų, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, skaičius. Šie nusikaltimai neretai susiję su kitų, dažnai sunkių, nusikaltimų padarymu,
- 3) neteisėta narkotinių ar psichotropinių medžiagų apyvarta užsiima organizuotos nusikalstamos grupuotės,
- 4) plečiasi nusikalstamo pasaulio tarptautiniai narkotikų verslo ryšiai,
- 5) gausėja nelegalių sintetinių narkotikų gamybos laboratorijų tinklas.

Tokia padėtis verčia ir mūsų valstybę imtis neatidėliotinių teisinių, medicininių, socialinių, ekonominių priemonių bei organizacinių veiksmų:

- 1) Lietuva 1994 m. prisijungė prie dviejų Jungtinių Tautų konvencijų: 1961 m. Bendrosios konvencijos dėl narkotinių medžiagų [3] ir 1971 m. Konvencijos dėl psichotropinių medžiagų [4], o 1998 m. kovo 12 d. ratifikavo Jungtinių Tautų Organizacijos 1988 m. konvenciją dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta [5]. Nuo 1994 m. Lietuvoje pradėti Europos Bendrijos projektai pagal PHARE kovos su narkotikais Rytų ir Centrinės Europos valstybėse programą, sukurti narkotikų informacinės sistemos pagrindai;
- 2) vyksta regioniniai pasitarimai, pasirašomas dvišalės ir daugiašalės tarptautinės sutartys;
- 3) kuriamos įvairios nacionalinės institucijos – Vyriausybėnė narkotikų kontrolės komisija, Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programos koordinavimo taryba ir kt.;
- 4) priimta nemažai labai svarbių įstatymų: Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas [6], Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymas [7] ir kt.;
- 5) 1999 m. rugsėjo 6 d. Vyriausybės nutarimu patvirtinta nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999–2003 metų programa, kurioje numatyti valstybės narkotikų kontrolės ir narkomanijos politikos uždaviniai ir jų sprendimo būdai [8];
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas, siekdamas suvienodinti teismų praktiką taikant įstatymus, 2002 m. birželio 21 d. priėmė nutarimą „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas“ [9].

Tam tikras vaidmuo kovojant su narkotinių ir psichotropinių medžiagų plitimu ir su juo susijusiomis neigiamomis pasekmėmis tenka ir baudžiamiesiems įstatymams. Tačiau verta įsakmiai pabrėžti, kad baudžiamųjų įstatymų galios pervertinti nereikėtų, jie, deja, atlieka tik pagalbinį vaidmenį – svarbesnės socialinės, medicininės, ekonominės, kitos ne baudžiamosios poveikio teisinės priemonės.

Nepretenduodamas į išsamią nusikaltimų, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, sudėčių analizę ar komentarą, paliesiu tik kai kuriuos klausimus, susijusius su:

- šių nusikaltimų vieta naujajame BK;

- kriminalizacijos ir dekriminalizacijos problema;
- bausmės už šiuos nusikaltimus nustatymo ir jos įgyvendinimo politika.

Naujojo BK Specialiosios dalies normų sisteminimo pagrindas yra rūšinis objektas. Patikslinus rūšinį objektą, kitais žodžiais tariant, tiksliau nustatčius vienarūšių ar tapačių gėrių grupes, gerokai pakito ir Specialiosios dalies struktūra.

Vietoj pačio gremėzdiškiausio 1961 m. BK skirsnio „Nusikaltimai visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai“, kurio 232¹–232¹⁰ straipsniuose buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, naujajame BK numatyti tokie skyriai: 35 skyrius „Nusikaltimai visuomenės saugumui“, 36 skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis, sprogstamosiomis ar radioaktyviosiomis medžiagomis“, 37 skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“, 38 skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai“, 39 skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai transporto eismo saugumui“ ir 40 skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai“. Deja, jau pačio 37 skyriaus pavadinimas „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“ rodo, kad įstatymo leidėjas nebuvo nuoseklus, formuodamas šį skyrių ir sisteminimo pagrindū čia laikydamas ne nusikaltimo objektą, o dalyką. Neabejotina, kad atsižvelgiant į šių nusikaltimų dalyko specifinius požymius galima teisingai kvalifikuoti nusikalstamą veiką. Tik remiantis šių nusikaltimų dalyko specifiniais požymiais daugelį nusikaltimų nuosavybei galima atriboti nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų pagrobimo (BK 263 str.), narkotinių ar psichotropinių medžiagų, prekursorių kontrabanda visais atvejais užtraukia baudžiamąją atsakomybę, nepriklausomai nuo jų gabenimo masto ir kiekio. Nusikaltimai, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, kelia ir didesnę pavojų visuomenei. Tačiau niekas neabejoja, kad šie nusikaltimai padaromi arba gali padaryti žalą tam tikriems teisiniams gėriams, socialinėms vertybėms, ir visų pirma žmonių sveikatai. Todėl manytume, kad nepažeidžiant bendro sisteminimo principo 37 BK skyrių buvo galima pavadinti „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmonių sveikatai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“. Manau, kad ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrabandos vieta irgi šiame skyriuje – būtent taip klausimą sprendžia beveik visų valstybių baudžiamieji įstatymai.

Pakito ir pačių Specialiosios dalies normų, nustatančių baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, kaip ir kitų Specialiosios dalies skyrių, struktūra:

- 1) straipsnių dispozicijos formuojamos pradedant žodžiais „Tas, kas...“ (pvz., „Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas neturėdamas tikslo jas parduoti ar kitaip platinti“ (259 str.), „Tas, kas pagrobė narkotines ar psichotropines medžiagas“ (263 str.). Tokia dispozicijų formuluote pabrėžiama, jog baudžiama ne veika, o ją padaręs asmuo;
- 2) kitaip formuluojamos ir sankcijos – pradedant švelniausia ir baigiant griežčiausia bausme;
- 3) kvalifikuojančios aplinkybės iš esmės nustatomos tik remiantis specifiniais tos rūšies nusikaltimų požymiais;
- 4) gerokai pakito ir pačių normų turinys; vartojamų sąvokų turinys ir prasmė, nusikaltimo sudėčių požymiai, numatytų bausmių rūšys ir apimtys.

Visa tai rodo, kad BK Specialiosios dalies normos, kuriose numatyta baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, palyginti su 1961 m. BK atitinkamomis normomis, yra nuoseklesnės, logiškesnės ir aiškesnės. Kriminologinių, psichologinių bei sociologinių tyrimų išvada yra viena; aiškiai ir konkrečiai suformuluotas reikalavimas (tiek teisinis, tiek dorovinis) padaro daug didesnę poveikį jo adresatams. Štai dėl ko labai svarbūs baudžiamojai įstatymo normų logiškumas, nuoseklumas ir aiškumas.

Tačiau pozityviai vertinant tai, kas nauja, dėl kai kurių naujovių norėtusi padiskutuoti.

Pirma, kai kurie 37 skyriaus straipsnių pavadinimai nevysiškai atitinka dispozicijos turinį. Antai kai kurių straipsnių pavadinimuose vartojamas žodis „disponavimas“: „neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti“ (BK 259 str.), „neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu“ (BK 260 str.), „neteisėtas disponavimas pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais)“ (BK 266 str.), „teisėto disponavimo narkotinėmis, psichotropinėmis, stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis taisyklių pažeidimas“ (BK 268 str.). Pagal „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“ žodis „disponuoti“ reiškia „turėti savo žinioje ir savarankiškai tvarkyti“ [10, p. 126], pagal „Tarptautinių žodžių žodyną“ „disponavimas“ – tai „turėjimas savo žinioje ir savarankiškas ko nors tvarkymas“ [11, p. 222]. Minėtų straipsnių normų dispozicijose yra veiksmų, kurių neapima disponavimo sąvoka, pavyzdžiui, tokių kaip „gamino“, „perdirbo“.

Manychiau, kad netinkamai suderintas ir 2000 m. BK 264 straipsnio pavadinimo ir dispozicijos turinys. Straipsnio pavadinime pavartotas terminas „lenkimas“ vartoti nesutampa su dispozicijoje pavartotu terminu „Tas, kas padėjo asmeniui įsigyti, vertė, lenkė ar kitaip jį pratino...“. Lenkimo prasmės supratimo požiūriu dispozicijoje nevertėjo naudoti termino „lenkė“. Juk lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas pasireiškia ne lenkimu, o kaip išaiškinta 2002 m. birželio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas“, „įkalbinėjimu, patarimu, pasiūlymu vartoti, apgaule, grasinimais, prievarta ir kt.“. Toks požiūris dažniausiai išreiškiamas ir teisinėje literatūroje.

Nuodugnesnės analizės reikalauja ir pats kai kurių neteisėtų veiksmų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, turinys. Antai 2000 m. BK 259, 260, 266 straipsniuose greta gaminimo kriminalizuotas ir perdirbimas. Tačiau gaminimas, kaip nurodoma minėtų Jungtinių Tautų konvencijų komentare ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime, apima visus procesus, kurių metu gaminamos narkotinės medžiagos, tarp jų rafinavimas bei vienu narkotinių medžiagų pavertimas kitomis narkotinėmis medžiagomis. „Gaminimas, – teigiama Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo 10 p., – yra procesas, kurio metu gaunamos psichotropinės ar narkotinės medžiagos, nepriklausomai nuo gamybos būdo, – žaliavos perdirbimas ir valymas nuo pašalinių priemaišų, turimų komponentų sujungimas ir pan.“ Taigi perdirbimas yra tik vienas iš narkotinių medžiagų gaminimo būdų, ir todėl jo išskirti atskirai netikslinga. Ir pats įstatymų leidėjas yra nenuoseklus – minėtuose BK straipsniuose kriminalizavęs perdirbimą, kituose straipsniuose mini tik gaminimo veiksmą, pavyzdžiui, BK 268 straipsnyje kalbama tik apie gaminimo taisyklių pažeidimą, arba štai pagal BK 262 straipsnį atsako tik tas, „kas neteisėtai gamino, laikė, gabeno ar realizavo aparatus ar kitus įrenginius narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti“. Neabejotina, kad BK 268 ir 262 straipsniuose neteisėtas gaminimas apima ir perdirbimą.

2000 m. BK nustačius atsakomybę už neteisėtus veiksmus, susijusius su narkotinėmis

ar psichotropinėmis medžiagomis, imta siūlyti kovojant su plintančia narkomanija pagalbon pasitelkti kriminalizaciją ir dekriminalizaciją. Ar visus veiksmus, išskyrus tuos, kuriuos atlikti dabar leidžiama, susijusius su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, reikėtų laikyti neteisėtais? Šiuo klausimu nėra vienos nuomonės. Pastaruoju metu vis plačiau reiškiamą nuomonė, kad kai kuriuos narkotikus (vadinamuosius „švelnius“, „lengvus“ narkotikus) reikėtų legalizuoti, o kartu dekriminalizuoti neteisėtą tokių narkotikų gamybą, perdirbimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą:

- jei neturima tikslo jų parduoti ar kitaip platinti;
- jei anksčiau išvardyti veiksmai susiję su nedideliu narkotikų kiekiu.

Manau, kad tai klaidinga nuomonė. Daugelis mokslininkų, remdamiesi pasitikėjimo vertais tyrimais, nurodo, kad kaip tik „tobulas draudimas“ (*perfect coercion* – besąlygiškas ir veiksmingas narkotinių medžiagų draudimas ir visiškas jų pristatymo bei vartojimo sustabdymas) yra vienintelė veiksminga kovos su narkotikų vartojimu bei su tuo susijusiais nusikaltimais taktika ir sudaro realias galimybes mažinti jų taikymo lygį, gyventojų poreikį ir su tuo susijusių nusikaltimų lygį [12, p. 191–224]. Draudžianti legalizuoti narkotikus nuostata ryški visose Jungtinių Tautų konvencijose, 2003 m. Vienos deklaracijos principinėse nuostatose bei Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. sausio 24 d. rezoliucijoje dėl narkomanijos prevencijos Lietuvoje [13] ir 2003 m. kovo 18 d. rezoliucijoje dėl narkotikų kontrolės politikos [14]. Šioje Rezoliucijoje Lietuvos Respublikos Seimas:

- griežtai stoja prieš mėginimus legalizuoti narkotikus ir prieš politiką, skatinančią narkomanijos plitimą;
- palaiko visų vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų iniciatyvas užkirsti kelią piktnaudžiavimui narkotikais;
- remia narkomanijos prevenciją, gydymą, reabilitaciją ir privalomus apribojimus bei draudimus, kaip pagrindinius veiksmingos narkotikų kontrolės politikos principus.

Deja, yra siūlymų vėl nustatyti baudžiamąją atsakomybę už narkotikų vartojimą. Tai nepriimtina dėl dviejų priežasčių:

- pirma, beveik visos valstybės atsisakiusios baudžiamosios atsakomybės už narkotikų vartojimą;
- antra, asmenis, kurie vartoja narkotikus, pirmiausia reikėtų gydyti, taikyti jiems medicines ir socialines įvairaus pobūdžio reabilitacines bei auklėjimo priemones. Tikrais narkomanais jie tikriausiai taptų atlikdami laisvės atėmimo bausmę.

1988 m. Jungtinių Tautų konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje nustatytas labai platus nuskaldamų veiksmų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, sąrašas, o to pačio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „atsižvelgdama į Konstitucijos nuostatas ir pagrindinius savo teisinės sistemos principus, kiekviena šalis imasi reikalingų priemonių, kad nacionaliniuose įstatymuose tyčinis bet kurios narkotinės priemonės arba psichotropinės medžiagos saugojimas, įsigijimas arba kultivavimas savo poreikiams būtų pripažintas nusikaltimu“.

Už daugelį 1988 m. Jungtinių Tautų konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje išvardytų nuskaldamų veiksmų atsakomybė numatyta BK 259–266, 268 straipsniuose bei 199 straipsnio 2 dalyje.

Tačiau, atsižvelgiant į kitų valstybių patirtį, 1988 m. Jungtinių Tautų konvenciją bei tikrąją padėtį Lietuvoje, kai kuriuos dalykus reikėtų patikslinti ir 2000 m. BK straipsniuose, nustatančiuose atsakomybę už neteisėtus veiksmus, susijusius su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis.

Pirma, būtina labiau diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę atsižvelgiant į narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekį bei jų poveikį žmogaus gyvybei ir sveikatai. Ypač tai pasakytina apie narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrabandą (199 str. 2 d.), narkotinių ar psichotropinių medžiagų pagrobimą (263 str.), lenkimą vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas (264 str.), neteisėtą disponavimą pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (266 str.).

Atsižvelgiant į poveikį žmogaus gyvybei ir sveikatai narkotines bei psichotropines medžiagas galima suskirstyti į tris grupes:

- 1) ypač stiprios narkotinės ar psichotropinės medžiagos, keliančios pavojų žmogaus gyvybei (kokainas, opijus, lizergidas (LSD) ir kt.);
- 2) narkotinės ar psichotropinės medžiagos, pavojingos žmogaus gyvybei ir sveikatai (kanapės ir jų dalys, amfetaminas ir kt.);
- 3) narkotinės ar psichotropinės medžiagos, darančios žalą žmogaus sveikatai – vadinamieji švelnieji narkotikai (marihuana, kai kurie morfino dariniai ir kt.).

Ir 2000 m. BK baudžiamoji atsakomybė nediferencijuota pagal narkotinių ar psichotropinių medžiagų poveikį žmogaus gyvybei ir sveikatai. Tuo tarpu minėto Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo 6 ir 34 punktuose siūloma atsižvelgti ne tik į narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekį, bet ir į „jų poveikio žmogui ypatybes“.

Antra, jau numatytas kvalifikuojančias aplinkybes reikėtų papildyti naujomis:

- 1) jei nusikaltimai, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, padaryti dalyvaujant tarptautinėje organizuotoje nusikalstamoje veikloje;
- 2) jei nusikaltimai, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, padaryti naudojant šaunamąjį ginklą arba sprogmenis. Toks kvalifikuojamasis požymis numatytas kaip plėšimą kvalifikuojantis požymis, todėl visiškai nesuprantama, kodėl šio požymio nenumato BK 263 straipsnis – didesnis nusikalstamos veikos, numatytos šiame straipsnyje, pavojingumo pobūdis ir laipsnis nekelia abejonių;
- 3) jei nusikalstama veika padaryta bausmių vykdymo, mokymo ar visuomeninėje įstaigoje. Naujausi tyrimai, atlikti minėtose įstaigose, tik patvirtina tokios kvalifikuojančios aplinkybės nustatymo būtinybę;
- 4) jei nusikaltimą padarė valstybės pareigūnas ar valstybės tarnautojas ir šio nusikaltimo padarymas yra susijęs su pareigų vykdymu;
- 5) nepilnamečio įtraukimas arba kitoks jo panaudojimas darant nusikaltimus, kurių dalykas yra psichotropinės arba narkotinės medžiagos.

Pakito ir bausmė už nusikaltimus, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos. Sankcijose nustatyti ne tik trumpesni laisvės atėmimo terminai (tiek minimalūs, tiek ir maksimalūs), bet atsirado ir daugiau alternatyvių laisvės atėmimui bausmių: iki šiol galiojusiame BK už visas neteisėtas veikas buvo numatyta gerokai ilgesnė laisvės atėmimo bausmė, ir tik už veikas, numatytas šio kodekso 232¹ str. 1 d., 232² str. 1 d., 232⁶ str. ir 232⁸ str., alternatyviai numatyta bauda, o kartais ir pataisos darbai, o 2000 m. BK numatyta galimybė skirti daugiau alternatyvių laisvės atėmimui bausmių:

- baudą,
- areštą,
- viešuosius darbus,
- laisvės apribojimą,

– teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimą. Visa tai atitinka minėtos 1988 m. Jungtinių Tautų konvencijos bei Europos Sąjungos valstybių baudžiamųjų įstatymų dvasią.

Tokie BK 37 skyriaus straipsnių sankcijose nustatytų bausmių pokyčiai teismams suteiks didesnes galimybes lanksčiau individualizuoti bausmę, o kartu galbūt realiau užtikrinti ir pačios bausmės paskirtį bei realizuoti baudžiamosios politikos tikslus. Ne paslaptis, kad beveik išimtinis laisvės atėmimo bausmės taikymas už nusikaltimus, kurių dalykas yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, nedavė laukiamų rezultatų. Štai tik keletas šį teiginį patvirtinančių faktų (argumentų):

Pirma, nuteistųjų, dispanserizuotų dėl narkotikų vartojimo, skaičius grėsmingai auga – nuo 9,2 proc. visų nuteistųjų 2001 m. iki 11,2 proc. – 2002 m., o procentus pavertus skaičiais – nuo 822 iki 1301 nuteistojo. Ir šie duomenys, matyt, neatskleidžia tikrojo įkalinimo įstaigose esančių asmenų, linkusių vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, skaičiaus, mat nemaža dalis į tas įstaigas patekusių narkomanų neinformuoja medicinos personalo apie polinkį vartoti narkotikus. Kai kurių ekspertų duomenimis, iš tikrųjų nuteistųjų, vartojančių narkotines ar psichotropines medžiagas, yra daugiau kaip 20 proc. Negana to, visiškai neseniai atlikus tyrimą Lietuvos pataisos įstaigose nustatyta, kad jose narkotikus pradeda vartoti net 11,5 proc. visų nuteistųjų [15, p. 39].

Antra, auga ir nuteistųjų už nusikaltimus, kurių dalykas yra narkotinių ar psichotropinių medžiagų skaičius – šiuo metu tokių asmenų yra 353.

Trečia, kėlė ir kelia didelį nerimą narkotinių ar psichotropinių medžiagų patekimo į pataisos įstaigas ir bandymų tas medžiagas perduoti mastai. Tuo tarpu narkomanijos prevencijai ir kontrolei laisvės atėmimo vietose nebuvo skiriama reikiamo dėmesio. Tai patvirtina, pavyzdžiui, žinomas Vyriausybės sprendimas, kuriuo iš minėtos 1999 m. priimtos Nacionalinės narkotikų kontrolės ir prevencijos programos buvo išbrauktos visos priemonės, skirtos narkotikų kontrolei ir prevencijai pataisos darbų įstaigose [16, p. 105]. Ir tik 2002 m. gegužės–birželio mėnesiais Alytaus griežtojo režimo pataisos darbų kolonijoje kilus ŽIV protrūkiui, buvo imtasi neatidėliotinų narkomanijos ir ŽIV infekcijos plitimo kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose prevencinių priemonių. Minėtoje Alytaus kolonijoje buvo įrengtas lokalizuotas sektorius narkomanams gydyti.

Kaip jau buvo minėta, sankcijose numatytos bausmės sudaro prielaidas gerokai plačiau taikyti bausmes, nesusijusias su laisvės atėmimu, ypač už nusikaltimus be kvalifikacinių požymių ir nesant sunkinančių aplinkybių. Tikėtina, kad laisvės apribojimas bus daug veiksmingesnis už trumpalaikį laisvės atėmimą (pvz., kad ir iki 2 m.). Juk asmeniui, kuriam bus paskirta laisvės apribojimo bausmė, teismas gali nustatyti vieną ar kelis draudimus bei įpareigojimus, tarp jų ir gydytis nuo narkomanijos. Tai taip pat visiškai atitinka 1988 m. Jungtinių Tautų konvencijos nuostatą, kad „tam tikrais atvejais, kai padaromas mažareikšmis nusikaltimas, kaip alternatyvą nuteisimui arba nuobaudai šalys gali numatyti tokias priemones kaip perauklėjimas, darbingumo sugrąžinimas, socialinė reintegracija, taip pat, jeigu teisės pažeidėjas yra narkomanas, jo gydymas ir tolesnis stebėjimas“.

Tačiau analizuojant bausmes, nustatytas už 2000 m. BK 37 skyriuje numatytas veikas, be minėtų neabejotinai pozityvių požymių, galima išvelgti ir abejotinų sprendimų:

pirma, gerokai sušvelnėjo laisvės atėmimo bausmė už kai kuriuos neteisėtus veiksmus. Pavyzdžiui, už nepilnamečio lenkimą vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas (BK 264 str. 2 d.) maksimali laisvės atėmimo riba prilygsta minimaliai laisvės atėmimo ribai, numatytai baigusio galioti BK 232⁵ straipsnio 3 dalyje;

antra, ne visais atvejais diferencijuotas bausmės dydis priklausomai nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekio. Vienais atvejais tai pateisinama, tai nulemia pats veikos pavojingumas, bet, matyt, už narkotinių, psichotropinių medžiagų arba narkotinių ar psichotropinių pirmtakų (prekursorių) kontrabandą (BK 199 str. 2 d.), arba už neteisėtą disponavimą pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 266 str.) vertėjo tai padaryti.

LITERATŪRA

1. **Narkomanijos** problema Lietuvoje 2002 // <http://www.narcoinfo.lt>
2. **Neteisėta** narkotikų apyvarta Lietuvoje 2002 metais. – Vilnius: Narkotikų kontrolės valdyba.
3. **1961 metų** Bendroji narkotinių medžiagų konvencija // Valstybės žinios. 2001. Nr. 51–1786.
4. **1971 metų** Psichotropinių medžiagų konvencija // Valstybės žinios. 2001. Nr. 50–1743.
5. **1988 metų** Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta // Valstybės žinios. 1988. Nr. 38–996.
6. **Lietuvos Respublikos** narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas su vėlesniais pakeitimais ir papildymais // Valstybės žinios. 1998. Nr. 8–161.
7. **Lietuvos Respublikos** narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymas su vėlesniais pakeitimais ir papildymais // Valstybės žinios. 1999. Nr. 55–1764.
8. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 970 „Dėl nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999–2003 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1999. Nr. 76–2291.
9. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kito kito platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232⁵, 232¹⁰ str.)“ // Teismų praktika. 2002. Nr. 17.

10. **Dabartinės** lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1993.
11. **Tarptautinių** žodžių žodynas. – Vilnius, 1999.
12. **A.W.MCCOY**. Coercion and its unintended consequences: A study of heroin trafficking in Southeast and South West Asia//Crime, Law&Social Change 33. Kluwer Academic Publisher, 2000.
13. **Lietuvos Respublikos** Seimo rezoliucija dėl narkomanijos prevencijos Lietuvoje // Valstybės žinios. 2002. Nr. 12–394.
14. **Lietuvos Respublikos** Seimo rezoliucija dėl narkotikų kontrolės politikos // Valstybės žinios. 2003. Nr. 30–1234.
15. **Gruodytė E.** Narkotikų vartojimas Lietuvos pataisos įstaigose. – Kaunas, 2002.
16. **Švedas G.** Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teismai ir vykdymo aspektai. – Vilnius, 2003.

Legal Assessment of Illegal Actions with Narcotic and Psychotropic Substances according to the New Criminal Code

Prof. Dr. Justinas Sigitas Pečkaitis

Law University of Lithuania

SUMMARY

The article discusses the current situation regarding the use of drugs and psychotropic substances in Lithuania and addresses the issue of tackling drug-related activity via the means of increased use of criminal penalties. Attention is focused on three areas of regulatory change intent on achieving higher effectiveness in this area. Those are (1) the clarity and transparency of the law itself; (2) the problem of criminalization and de-criminalization; (3) the principle of punishment and issues of its practical implementation.

In the article, a system of means and measures is proposed to increase the effectiveness of the law in each of the three areas of required regulatory change identified. The most significant of those are:

First, it is necessary to differentiate between the types of criminal liability depending on the effects of drug and psychotropic substances upon human life and health.

Second, it is necessary to supplement the established elements of crime with the following ones:

- 1) the presence of the element of organized drug trafficking on an international scale in the crime committed;*
- 2) the use of arms and explosives. This element distinguishes the crimes of robbery and assault, so it is not clear why this distinction is not included in Art. 263 of the Criminal Code: doubtless, a significantly greater danger is implicit in this type of criminal acts;*
- 3) whether the criminal act is performed in penitentiary, educational or public institutions. The latest research carried out at the above-mentioned institutions supports the view that such a qualifying distinction is necessary;*
- 4) whether the crime was committed by a statesman or a civil servant and whether the criminal act is related to duties performed;*
- 5) whether an underage person is involved in a role of an accomplice or is otherwise used in aiding, soliciting or abetting a criminal act related to drug and psychotropic substances.*

Third, in case of trafficking of drugs, psychotropic substances or narcotic or psychotropic precursors (CC, Art. 1999, p. 2), and in respect of the illegal disposal of the narcotic or psychotropic precursors of the first category, it is necessary to differentiate between the levels of criminal liability depending on the quantities of the substances involved.